

Ք. ԳԱԲՐԵԼՅԱՆ.

1993

ՊԱՅԶԱՐ
ԴԱՐԼԷԼԻՉՈՒ ԶՈՒՐՁԸ

Հեղափոխության համար

55/48

3ԵՐԵՎԱՆ

— ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՅՈՒՆ —
ԵՐԵՎԱՆԻ ԿՈՄՍՏԻՆՈՎՍԿԻ ԿՈՆՍՏԻՏՈՒՄԻ
— ԱՍՏԻՃԱՆՍԻ ԿՈՆՍՏԻՏՈՒՄԻ —

57
9-16

DUZ-FUR

• ԴԱՄԱՆԻԶՄ
• ԶՈՅՈՐԸ

Ռ. Գաբրիելյանի

Զեռադրի իրազուցքով

Weymouth &
Wm. Smith. Apr

Հրահարանի որոշում / Մարտի 16-ին /
Ասպիրանտուրայի / Երեւան / 1933

ՉԱՅՔԱՐ ԴԱՐՎԻՆԻԶՄԻ ՇՈՒՐՁԸ.

Զարկ Դարվինի ուսմունքով բնագիտու-
թյան վարձացման բնագավառում սկսվեց
մի նոր դարաշրջան: Բնագիտության, հատ-
կապես բիոլոգիայի բնագավառում կառար-
վեց կտրուկ հեշաշրջում և դրա հետեվան-
քով բնական գիտություններն ավելի արագ
տեմպերով վարձացան: Դարվինի հիմնադո-
րան եվոլյուցիայի սկզբունքը տարածվեց վե-
րիայն բնագիտության մեջ, այլ նա գերիշ-
խույ տեղ գրավեց և ուրիշ գիտություննե-
րում:

Մինչև Դարվինն ել բիոլոգիայի բնագա-
վառում պայքարում էին եվոլյուցիոն և հա-
կանվոլյուցիոն սկզբունքները: Դարվինի չմը
մատերիալիստորեն լուսաբաւ ց բիոլոգիա-
կան յերևույթները, որգանիւմների վարձաց-
ման հարցը: Դարվինը վերջ տվեց բնական
յերևույթների կրոնական, թեոլոգիական, թե-
լեոլոգիական բացատրությանը:

Մինչև Դարվինը տիրապետում էր այն տե-

1-37739r

սակետը, թե կյանքը կայուն է, անփոփոխ
և թե որգանիվմներն ստեղծագործվել են
հիշտ այնպես, ինչպես վոր կան. իսկ յեթե
վոմանք ել ընդունում էյին որգանիվմնե-
րի աստիճանական վարդացումը, - այդ հաս-
կանում էյին այսպես. որգանիվմներն ստեղ-
ծվել են աստիճանաբար, նախ պարզ ձե-
վերը, ապա բարդ ձևերը, նրանք իրար հա-
ջորդում են, բայց ազգակցաբար կապ-
ված չեն և առաջացել են իրարից անկախ:
Վոմանք ել մեջ էյին բերում աննյութ, ինչ
վոր գերբնական ուժերի գերը (աստված,
հոգի, ցենսական ուժ) և բնության յերե-
վոյթների մեջ տեմնում էյին նախամտան.
ված ծրագիր, նպատակադարձարուխյուն:
Որգանական ձևերի մարմնային հարմա-
րանքները՝ շրջապատի պայմաններին, վե-
րագրում էին ինչ վոր գերբնական ուժին,
վոր փոփոխել, հատուկ ծրագրով հարմա-
րեցրել և որգանիվմները միջավայրին, վար-
դացրել նրանց մեջ, նրանց վրա նպաս-
տավոր, ոգտակար հատկանիշներ:

Դարվինից առաջ ել կային իսկական

եվոլուցիոնիստներ, վորոնք այս կամ այն կերպ
կովում էյին մետաֆիզիկ տեսակետների
դեմ. այդպես էյին, որինսակ, Բյուֆո, ժոֆրուա-
-Ամենտիլեր, Տրեվիսանուս, ծրագր Դարվին
(Դարվինի պապը, վորը սակայն զգալի թերու-
թյուններ ուներ), ամենանշանավորը՝ Ժան Լա-
մարշը, նաև հռչակավոր բանաստեղծ Գյո-
թեն: Սակայն վերոհիշյալ եվոլուցիոնիստնե-
րը չկարողացան հիմնավորել եվոլուցիոն
ուսմունքն այնպես, վոր նա համոզվիչ դառ-
նար, ավելի շուտ բավականանում էյին վերա-
ցական դատողությամբ, իսկ առաջագործ
փաստարկումները բավարար չէյին. ամենա-
հիմնական բացն այն էր, վոր շատ քիչ էյին
խոսում եվոլուցիայի պատճառների մասին:
Վոմանք ել միատիկական անտեղի մեկնա-
բանություններ անելով՝ շեղվում էյին գի-
տական լուսաբանության ճանապարհից:
Նույնիսկ ամենահամոզված եվոլուցիո-
նիստ Լամարշը, վորը իր «Շենդանաբա-
նության փիլիսոփայություն» գրքում բա-
վական մանրամասն հիմնավորել էր եվո-
լուցիոն ուսմունքը, նշել էր և վորոշ պատ-

ճառներ, նույնիսկ այդ համոզված եվրո-
ցիոնիստը, Վիգելով ժամանակի պահանջին,
բոլորովին անտեղի մեջ է բերում արար-
չի մասնակցության հարցը: Նույն համարվե-
լի տալիստական գունավորում է տալիս իր
մատերիալիստական ուսմունքին, խոսելով
ինչ վոր «ներքին ձգտման» մասին, մի այն-
պիսի «ներքին ուժի» մասին, վորը վորոշ ուշ-
ուշադրություն էր տալիս որգանիվմների զար-
գացման, նպատակահարմար փոփոխություն-
ներին:

Եվրոցիոն ուսմունքի հակամատերիալիս-
տական մեկնաբանությունները, ուշուում -
ները, լրացումները, - ունին իրանց սոցիալ-
-տնտեսական պատճառները, նրանք ժա-
մանակի ազդեցության հետևանքներ են:

Վորոշ անվճռականություն, տատանողա-
կան դրություն նկատելի էր և Դարվինի
ժամանակ, վորով բացատրվում են և Դար-
վինի ուսմունքի մեջ նկատված խերություն-
ները, անորոշ արտահայտությունները մի
շարք սկզբունքային հարցերի նկատմամբ:

Եվրոցիոն և հակաեվրոցիոն տեսակետ-

ների պայքարը բնագիտության բնագա-
վառում XIX դ. առաջին կեսում արտացո-
լում էր յերկու դասակարգերի պայքարը -
ազնվականության և ուժեղացող բուրժուա-
չիայի: Ազնվականությունը և նրան սպասար-
կող յեկեղեցին, կրոնը գեմ էյին եվրոցի-
ոն սկզբունքին, վորովհետև նա շեշտում էր
իրերի, յերեվոյթների անկայունությունը, փո-
փոխականությունը. այս սկզբունքն յեկակետ
ընդունելով՝ բուրժուաչիան գիտականորեն
հիմնավորում էր ազնվականության տիրա-
պետության անցողիկ, անկայուն լինելը:
Հակաեվրոցիոնիստները բնագիտության
բնագավառում նահանջող, մեռնող դա-
սակարգի՝ ափսոսականության գիտական
ֆրոնտի իդեոլոգներն էյին:

Յերկու վերոհիշյալ տեսակետների ու-
ժեղ բաշխում առաջ յեկնով 1830թ. փա-
րիզում, ակադեմիայի կազմակերպած
դիսպուտում: Խիշտ այդ ժամանակ Փարի-
զի փոշոցներում բռնկվել էր հեղափո-
խական շարժումը, պայքարը - ազնվակա-
նության և բուրժուաչիայի միջև:

եվոլուցիոնիստները պարտվեցին, բայց եվոլուցիոն սկզբունքը չմոռացվեց, քանի վոր հեղաշրջվող կյանքը նպաստավոր պայմաններ եր ստեղծում նրա համար: Թեև ֆրանսիայում մի առ ժամանակ ռեակցիա տիրեց, եվոլուցիոն ուսմունքը տապալվեց, բայց նա կենսունակ լինելով, թեև դանդաղ, այնուամենայնիվ շարունակում եր իր վերելքը, մանավանդ Անգլիայում - ավելի ուժեղ բուրժուազիայի յերկրում: այստեղ արդեն ձևակերպվում, հիմնավորվում եր ապագա Դարվինիզմը: Դարվինի ժամանակ Անգլիայում արդեն նպաստավոր պայմաններ էին ստեղծվել եվոլուցիոն ուսմունքի ծավալման համար: Անգլիայում գյուղատնտեսությունն արդեն մտել եր արտադրության կապիտալիստական ձևի ֆալան, մանր գյուղատնտեսությունը նահանջելով տեղի եր տալիս խոշոր տնտեսություններին, վրոնք արդեն վորոշ բազան էին ներկայացնում վարդացող արդյունաբերության համար, մատակարարում հումք՝ գործարաններին, անդամթերքներ՝

արդյունաբերական շրջաններին: Ժամանակի գործնական պահանջն արդեն նպաստավոր պայման եր դարվինիզմի ծավալման համար:

Եվոլուցիոն ուսմունքը ֆրանսիայում, Գերմանիայում ել ուներ ներկայացուցիչներ, բայց նրա հաջթանակը Անգլիայում պատահական յերևույթ էեր: Անգլիան խոշոր կապիտալիստական յերկիր եր. արդյունաբերության վերելքը վոչ միայն քաջաբում առաջ բերեց տեխնիկական հեղաշրջում, այլ և գյուղում: Գյուղատնտեսությունն ընդունել եր խոշոր արդյունաբերական բրնոյթ: Կենդանաբուծության, բուսաբուծության կապիտալիստական ձևը լայնորեն կիրառում եր տնտեսության ցիտական նոր ձևերը, նոր տեխնիկան: Կայնորեն կիրառվում եր սելեկցիան, այսպես կոչվան՝ արհեստական ընտրությունը կենդանական և բուսական նոր, արդյունավետ ձևեր առաջ բերելու գործում: Յեվ հենց այս աշխատանքներն արդեն խոշոր բազա ծառայեցին Դարվինի ուսմունքի:

եական սկզբունքների համար:

Ինչպես ասում ե ենգելսը, Դարվինի գաղափարների մշակման համար հենց իր հայրենիքում չկար ուրիշ ավելի արժեքավոր փաստացի նյութ, քան այն տվյալները, վոր ստացավ նա անգլիական խոշոր կենդանաբուծությունից, և բուսաբուծությունից:

Ինքը Դարվինն ել շեշտում եր, վոր մարդկանց միջոցով կարգացման ընտանի կենդանիների և կուլտուրական բույսերի ձևերի ուսումնասիրությունն ավելի շատ կոծանդակի իր առաջադրանք տեսական հարցերի լուսաբանությանը. միաժամանակ նա նշում ե, վոր դժբախտաբար բնագետները այդ պրակտիկ տվյալների վրա շատ քիչ եյին ուշադրություն դարձնում:

Դարվինի որոք արդեն ^{յերեկան} յեկան կապիտալիզմին հատուկ հակասական յերեկոյթները: Ավատականության դեմ վարած պայքարում՝ հեղափոխական և եվոլյուցիոնիստ բուրժուազիան չարտիստական շարժ.

ման ժամանակ յերկուե կրելով իր տիրապետության կայունության համար, դառնում ե կոնսերվատիվ, ռեակցիոն դասակարգ և բոլոր միջոցները՝ պրակտիկ և իդեոլոգիական, ունչում ե նոր ծնվող դասակարգի՝ պրոլետարիատի դեմ: Ռեակցիոն տնտեսագետ Մալթուսն իր „Գերբնակչության մասին“ աշխատության մեջ „Գիտականորեն“ հիմնավորում եր չքավորության, կապիտալիստական շահագործման „բնական“ անհրաժեշտությունը: Վորպես մարդկության կյանքի բարվոքության անհրաժեշտ նախապայմաններից մեկը նա առաջարկում եր՝ բազմացման կրճատում. այդ միջոցը, ըստ Մալթուսի, պետք ե կիրառեր չքավոր դասը, վոր այդպիսով հնարավորություն ստեղծվեր „ազնիվ“ դասակարգի (այսինքն՝ բուրժուազիայի) բարգավաճման համար: Այս բուրժուական տնտեսագետի վորոշ ապդեցությունը մենք նույնատուր ենք նաև Դարվինի վրա. այլ կերպ չեր ել կարող լինել, քանի վոր Ինքը Դարվինը իր ժամանակի ծնունդն եր:

Թե ինչ չափով եր Դարվինն ազդեցած
իր ժամանակի գաղափարներով - այդ
մասին կխոսենք հետո:

Ասենք մի քանի խոսք Դարվինի և
երա ուսմունքի հիմնական կետերի մա-
սին, ապա կանգ կառնենք ուսմունքի
թերի կողմերի վրա, նշելով այն կետերը,
վորոնց շուրջը պայքար կա, վորոնք
պետք է վերամշակվեն մարքս-հենիցյան
տեսակետով:

Դարվինը ծնվել 1809 թ. փետրվարի
12-ին Շրյուսբերիում (Անգլիա): Երա հայրը
բժիշկ էր, պապը - հայտնի բնագետ-բա-
նաստեղծ երազմ Դարվինը:

Ակպեսական կրթությունն ավարտելով
1825 թ. մտնում է Եդինբուրգի ձամալ-
սարան բժշկական ֆակուլտետը, վորը չը
ավարտելով մտնում է (1828 թ) Կեմբրիջի
կրայստ կոլեջը (բարձրագույն հոգևոր գը-
պրոց) աստվածաբանություն ուսանելու,
քահանա դառնալու համար: Կոլեջն
ավարտում է 1831 թ., բայց քահանա չի

դառնում. մի բարենպաստ դիպված հեա-
րավորություն է տալիս երան միանա-
լու ռազմագիտական մի եքսպեդիցի-
այի դեպի անգլիական-գաղութները:
Թե բժիշկ ուսանող յեղան ժամանակ
և թե հոգևոր քարոցում եա հատկա-
պես զբաղվում եր բնագիտության մա-
նակցում բնագետ պրոֆեսորների աշխա-
տանքներին: Կորպես քիշ թե շատ պատ-
րաստված բնագետ ընդունվում է ռազ-
մական նավ «Բիգլ»-ի վրա, ապա հինգ
տարի Խանապարհորդում: Այցելում է Հա-
րավային Ամերիկա, Գալապագոսյան կը-
շովները, չրո Յերկիրը, Բրազիլիա, Տայի-
տի, Եոր Ձեյանդիա և ուրիշ շատ տեղեր՝
հետաքրքրական գիտության տեսակետից:

Այդ Խանապարհորդությունն իսկուր չան-
ցավ: Խանապարհորդությունից առաջ
Դարվինը տեսական հարցերով չեր
զբաղվում: Եվրուցիոն սկզբունքին եա
ձանոթացավ Կայելիի «Ճերկաբանության
հիմունքները» գրքից, վորը երա վրա թո-
ղեց մեծ տպավորություն: «Ինքնակեն-

սագրութեան "մեջ Դարվինն ասում ե. "վեր-
ցրի հետո այդ գրքի առաջին հատորը,
վորը և մանրամասն ուսումնասիրեցի. այդ
գիրքն ինչ մեծ չափով ոգուտ տվեց և վոչ
միայն մեկ ուղղութեամբ: Ամենաառաջին
հետազոտութեանը, վոր յես կատարեցի
Սան-Յագոյում, Կանաչ հրվանդանի կը-
ղզվիներում, ակնայտ դարձրին ինչ հա-
մար էյայելի հիմնական տեսակետի խո-
շոր առավելութեանները, համեմատաբար
ուրիշ աշխատութեանների հեղինակների
գաղափարների հետ: »*) Այլ կերպ ասած,
Դարվինը համառաջ եր էյայելի եվո-
լուցիոն սկզբունքներին՝ յերկրաբանական
յերևույթների նկատմամբ:

Պետք է ասել, վոր էյայելի գիրքը բո-
լորովին անհիմն դարձրեց մինչ նրան
տիրող «կատաստրոֆների թեորիան», ըստ
վորի բացասվում եր եվոլուցիոն սկզբ-
բունքը և առաջադրվում միմիան կըտ-
րակ հեղաշրջումների սկզբունքը:

Դարվինը նանոթ եր նաև համարկի՝
«կենդանաբանութեան փիլիսոփայութեան»

գրքին, բայց սա նրա վրա ամենևին տը-
պավորութեուն չթողեց. ահա թե ի՞նչ ե
գրում այդ առթիվ Դարվին էյայելին...
«Դուք հաճախ հիշեցնում եք իմ թեորի-
այի մասին, վորպես համարկի՝ վարդա-
ման և առաջխաղացման ուսմունքի
ձևափոխութեուն: Յեթե այդպես ե ձեր
մտանձան համոզմունքը, բան չունեմ
ասելու դրան, բայց ինչ թվում ե, վոր
այդ այդպես չե: Պլատոնը, Բյուֆոն, իմ
պապը և ուրիշները. համարկից առաջ
եյ ասում էյին, թե յեթե տեսակներն
առանձին չեն ստեղծվել, նրանք այդ
դեպքում պետք ե ուրիշ ձևերից վարդա-
նային. յես ուրիշ վոչ մի ընդհանուր բան
չեմ տեսնում «Տեսակների նազման» և հա-
մարկի մեջ: Կարծում եմ, վոր գործի այդ-
որինակ պատկերացումը վնասակար ե
նրա... հաջողութեան համար... յես
յերկու անգամ մտանձան կարդալուց
հետո համարում եմ այն. խղճալի գիրք,
վորից յես (շատ լավ հիշում եմ իմ վար-
մանքը) վոչինչ ձեռք չբերեցի: »**)

մեկ տեղ ել ասում է ., Թող ինն յերկնքը
պալատի համարկի հիմար՝ « ձգտումը դե-
պի առաջագիմովթյուն », « հարմարումն
կեդանու աստիճանական ցանկության
հեռանակով » սկզբունքներից: ^{xx})

ճանապարհորդության ժամանակ բնու-
թյան որոշկոների անմիջական դիտո-
շություններն առաջ բերին նրա մեջ
եվոլուցիոն գաղափարները: Դիտված բազ-
մաթիվ փաստերն իրական դարձրին
որգանիզմների փոփոխականությունը:
Վերադառնալով Անգլիա, Դարվինն իրան
ամբողջովին նվիրում է եվոլուցիոն ուս-
մունքի մշակման: Այդ նպատակով նա
կապ է հաստատում բազմաթիվ ագրո-
նոմիական ընկերությունների, բուսաբույծ-
ների հետ և նրանց տվյալները վորոշ
բազա ծառայեցին կառուցվելիք ուսմուն-
քի համար, վորը ձևակերպվեց դեռ 1842թ.

^{xx}) Վ. Դարվին. Автобиография. изд. Ленинского
б-го. 19 (տես՝ գրքիս էջ. 14)

^{xxi}) Նույն. Записки Вил. Годардиз сох. рукома. б-го 72
(տես՝ գրքիս էջ. 15)

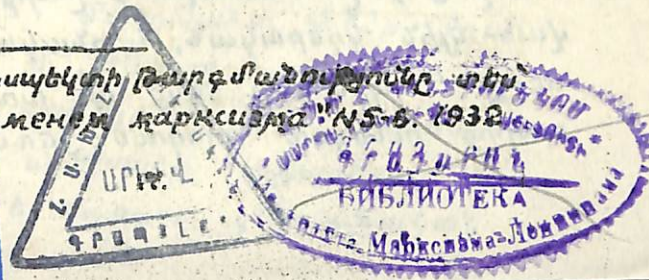
^{xxii}) Նույն. էջ 7

Այդ ժամանակ նա արդեն համառոտա-
կի գրի յեր առջ ուսմունքի հիմնական սկզբ-
ունքները: ^{*)}

Հոնդոնում Դարվինը մնում է մինչև
1848թ., ապա տեղափոխվում է Դաուն ա-
վանը և այստեղ մնում մինչև կյանքի
վերջն իր գնան կալվածքում:

1857թ. Դարվինն իր ուսմունքի հիմնա-
կան թեզերի մասին գրում է ամերիկացի
բնագետ Ալա Գրեյին: Դեռ յերկար ժամա-
նակ Դարվինը կաշխատեք իր ուսմուն-
քի վրա, բայց մի դիպված արագացրեց
նրա աշխատության հրապարակ հանելը:
Մի յերիտասարդ գիտնական Ալֆրեդ
Ուոլլես ուղարկում է Դարվինին՝ եվոլու-
ցիոն ուսմունքի առթիվ իր դիտողու-
թյունների կոնսպեկտը՝ Դարվինի կար-
ծիքն իմանալու և յերեւ այդ դրական
յեղով՝ հայտարարել գիտական շրջան-
ներում:

^{*)} Այդ կոնսպեկտի թարգմանությունը տես
« Դոց Знамений Каркисама » 1956. 1932

Ձարմանալի վուգարիպության: Ուղեւոր
առաջադրանք սկզբունքները նմանվում
էին Դարվինի տեսություն: Կյայելլը և բու-
սաբան հոկերը արդեն գիտեին Դարվինի
աշխատության մասին. սրանց ստիպ-
մամբ Ուղեւոր կոնսպեկտի հետ միաժա-
մանակ գիտական մի նիստում կարդաց-
վում են և Դարվինի ուսմունքի հիմնա-
կան թեզերը (1858թ.): 1859թ. Դարվինը
լույս է ընծայում իր առաջին տեսական
աշխատությունը՝ «Տեսականների ծագումը
գոյության կռվում բնական ընտրու-
թյամբ» անվան տակ: Գիրքն ունեցավ
մեծ հաջողություն, կարճ ժամանակամի-
ջոցում ունեցավ յերեք հրատարակու-
թյուն (1859, 1860, 1861թ.): Այդ արդեն լավ
ապացույց էր, թե վորչափ եվոլուցիոն
ուսմունքը ժամանակի պահանջ էր:
Դարվինից մի շուրջը խոշոր պայքար
առաջ յեկավ. մանավանդ լուրջ վրդով-
ված էին կղերական, կրոնական շրջան-
ները: Դարվինից մը հենց իր առաջին
որերից ունեցավ սոկուն, յեռանդուն

պնշտականներ և տառաժոյժներ. այդպես էլ ին
Անգլիայում: Յուքսլեյ, Գերմանիայում - Հեկկե-
լը, Ռուսաստանում - Տիշինյակը:

Նույնպես ինք Դարվինն է ասում, իր առա-
ջին գրքում իս դիտմամբ չարձարեց մար-
դու ծագման հարցը, վորովհետև գիտեր,
վոր առանց այդ էլ մեծ աշմուկ էր առաջ
գալու իր գրքի շուրջը. մի կողմից չէր ու-
զում ավելի մեծ գրքի առաջ բերել, բայց
ավելի շատ չխոսեց այն պատճառով,
վոր բալական չէր համարում ունեցած
փաստերը, ապա թերի լուսաբանու-
թյամբ չէր ուզում անհամոզեցուցիչ
դուրս բերել մարդու կենդանական
ծագումը: Մարդու ծագման մասին դեռ
իր ծանապարհորդության ժամանակ, միտք
առաջացավ, յերբ «Հրո Յերկիրը» այդպիսի
տեսավ նախամարդկային կենցաղով ապ-
րոշ վայրենի մարդկանց: 1872թ. հրա-
տարակում է «Մարդու ծագումը և սե-
ռական ընտրություն» գիրքը, վորտեղ
բազմաթիվ անժխտելի փաստերով հիմ-
նավորում է մարդու կենդանական

բնույթը և ճագումը: Մի ուրիշ գիրք «Մար-
դու և կենդանիների զգացումների տրտա-
հայտութայունը» լրացնում է նույն հարցը:

Իր առաջին գրքում Դարվինը շատ հար-
ցերի վրա մանրամասն կանգ չի առել.
հետագայում մի շարք արձարձված հարցե-
րի մասին առանձին գրքեր է լույս հա-
նում. դրանք են՝ «Մագլցող բույսեր» (1864թ),
«Չնտանեցրած բույսերի և կենդանիների
փոփոխականությունը» (1868թ), «Միջատա-
կեր բույսեր» (1875), «Խաչաձև փոշոտման
ներգործությունը» (1876) և այլ:

Բացի այդ աշխատություններից հրա-
տարակել էր բազմաթիվ ուրիշ մասնա-
գիտական աշխատություններ, որինսկի «Ա-
տոլլների-կորալլյան ողպձև կշվինե-
րի առաջացման մասին (յերկրաբա-
նական հարց)», «Անձրևորդի դերը փտա-
նյութի առաջացման պրոցեսսում», ուր խո-
սում է անձրևորդի կենսաբանական աշխա-
տանքի մասին, վերի հետևանքով հողը
հարստանում է փտանյութով:

Դարվինը վախճաւում է 1882թ. Ապ-

րիլի 19-ին:

1932թ. ապրիլին լրացավ նրա մահվան
հիսնամյակը և այդ ողջ հիշատակվեց մի
առանձնահատուկ ուշադրությամբ դեպի
Դարվինի արած գործը: Կապիտալիստա-
կան յերկրների կրիպիան ուժեղ պայքար
է առաջ բերել և Դարվինի անվան
շուրջը: Դարվինիկմի բուրժուական մեկնա-
բանները աշխատում են Դարվինին ծա-
ռայեցնել մեռնող դասակարգի, մեռնող
կապիտալիստական հասարակարգի
շահերին:

Դարվինի ուսմունքի ակդեցությունը
Բիոլոգիայի վրա շատ բնեք: Բիոլոգի-
ական հարցերի ուսումնասիրության բնա-
գավառում նա մտքրեց մատերիալիստա-
կան մեթոդը: Մի շարք գիտություններ,
ինչպես սաղմնաբանությունը, համեմատա-
կան անատոմիա, ֆիլիոլոգիա և ուրիշ.
Դարվինիկմի թարմ հոսանքով դրվեցին
նոր հիմքերի վրա և նրանց զարգա-
ցումն ավելի արագ տեմպերով ընթա-

ցավ առաջ: Բնության յերևոյթներին նա մոտեցավ պատմականորեն, բնական յերևոյթներն ուսումնասիրվում էյին Վարդապետան, փոփոխականության տեսանկյունով: Բիւղոգիական շատ յերևութներ, Վորոնք թեոլոգիական, թեւեւ թեոլոգիական տեսակետից. էյին լուսաբանվում, այժմ ստուգուն ավելի հիմնավոր և բնական բացատրություն:

Դարվինի ուսմունքում շոշափվում են յերկու հիմնական հարցեր, իրար հետ սերտ կապակցված.

1. Եվոլուցիայի փաստի ապացուցելը, հիմնավորելը:
2. Եվոլուցիայի պատճառների լուսաբանությունը:

Առաջին հարցի մասին թեև Դարվինի չիլմից առաջ էլ խոսողներ կային, Բայց միայն Դարվինը կարողացավ յեղան փաստերն ամփոփել, նոր փաստեր ավելացնել և այնպես նրանց մեկնաբանել, Վոր Եվոլուցիայի փաստն ահսերջելի դարձավ: Բազմաթիվ փաստեր էյին բերված համե.

մատական անատոմիայից, պալեոնտոլոգիայից, սաղմնաբանությունից, կենսաշխարհագրությունից: Ինքը Դարվինը լրիվ չէր համարում իր տվյալները, նա նշեց իր ուսմունքի վրա չլուսաբանված հարցերը, նրանց թերի կողմերը, որինակ՝ յերկրաբանական տվյալների պակաս լինելը, միջակա ձևերի բացակայությունը և այլն: Համենայն դեպս շնորհիվ Դարվինի՝ Եվոլուցիայի փաստը վերջնականապես հաստատվեց:

Բայց Դարվինի ուսմունքում էյական կողմը՝ Եվոլուցիոնիլմի հաստատման փաստը չէ, այլ այդ Եվոլուցիայի պատճառների լուսաբանությունը: Մինչդարվինյան Եվոլուցիոնիստները շատ քիչ էյին խոսել պատճառների մասին:

Դարվինն ամենից առաջ ուսումնասիրեց Անգլիայի արդյունաբերական գլուխատնտեսության նվաճումները, մանավանդ կենդանաբանության բնագավառում: նա նշեց մարդու դերը կուլտուրական բույսերի և ընտանի կենդանական ձևե.

րի առաջ բերելու գործում. նա առաջա-
դրեց արհեստական ընտրության սկզբ-
բունքը: Մասամբ հավաքած տվյալների վրա,
մասամբ էլ իր նոր դիտողությունների,
փորձերի հիման վրա, նա յեկամ այն յեկ-
րակացության, վոր բոլոր ընտանի ձևերն
եւ ունեցել են վայրի նախահայրեր, վորոնց
առաջին անգամ ընտելացրել էր մարդը:
Յգիտակցված ընտրությամբ նախամարդը
ժամանակի ընթացքում նոր կենդանական
և բուսական ձևեր առաջ բերեց, այնպիսի
ցեղեր, վորոնք պիտանի, ոգտակար եյին
նրա կարիքներին: Յգիտակցված ընտրու-
թյանը հաջորդում է հետագայում գիտակ-
ցվածը, վորը կատարվում է արդեն նա-
խամտածված նրաբրով, վորոշ նպատակ-
ներ նկատի առնելով:

Արհեստական ընտրության ժամանակ
մեծ նշանակություն ունին բնության
յերկու որենքներ. ա. ժառանգականու-
թյուն, բ. փոփոխականություն:

Համաձայն փոփոխականության՝ ստաց-
ված սերունդը լրիվ նման չի լինում

ծնողներին և վոչ ել իրար, միշտ նկատ-
վում են անհատական շեղումներ, տարբե-
րություններ, վորոնց պատճառները կարող
են լինել — արտաքին շրջապատի գործոն-
ները և որգանիքմի ներքին մարմնային
պայմանները: Համաձայն ժառանգականու-
թյան սկզբունքի՝ մարմնային հատկա-
նիշները սերնդե սերունդ փոխանց-
վում են և այդպիսով նոր հատկա-
նիշները հաստատվում, ամրապնդվում են:

Դարվիչը խոսելով անհատական շե-
ղումների մասին, նկատի յեր առնում
միայն ժառանգաբար փոխանցվող հատ-
կանիշները, այլապես զարգացումը, փո-
փոխական եվոլուցիան կփխտվեր: «Վոչ
ժառանգական փոփոխությունը մեկ
համար եյակաւ չեւ ո՞ր») Պետք է այնու-
ամենայնիվ նշել, վոր Դարվիչի բերած
մի շարք անհատական շեղումները
ժառանգական չեյին:

Ինչպես ասացինք, Դարվիչի ժամա-

*) Դ. Աբրահ. Պրոպագանդա սոցի. էջ 73.

նակ կիրառվող արհեստական ընտրությունն արդեն մեծ արդյունքներ էր տալիս բուսաբուծության և կենդանաբուծության բնագավառում: Դարվիսը բերում է այսպիսի որինակ. «անց լիակատար փոփոխություն պատճառով, վերջին պահանջները առաջադրելով, վերջին պահանջները առաջադրելով, կատարելու հայացք լինելով, մինչ քան անառ նա կատարելան էր մի կողմ և հինգ տարուց հետո այդ նպատակն իրագործվեց. նրանք պահանջեցին, վոր հավերժ մորուքավոր լինեն և վեց տարի անց առաջ բերվեց մորուքավոր հավերժ 57 խումբ:»

Մի ուրիշ որինակ. Կոնդորսի համաշխարհային ցուցահանգեսում ցուցադրված էր արհեստական ընտրությամբ առաջ բերված բեռնավոր ցորենը: Այդ ցորենը ստացվեց հինգ տարվա ընթացքում. «1857 թվ. ցանած էր 87 հատիկ (տասը հատիկ ցորենը՝ տեկավոր ձևից էր): Այս ձևի ամենալավ հատիկ հատիկներն առանձին ցանվեցին և մեկը նրանցից տվեց 1.190 հատիկ (տասնյոթ հատիկ):»

Այս որինակի հետ վարվեցին այնպես, ինչպես և նախորդի, այսինքն՝ նրա սնունդով հասկի ցորենն առանձին ցանվեց և մեկը նրանցից 1860 թվ. տվեց 2145 հատիկ (39 հատիկով), այսպես ուրեմն, 638 հատիկ տվող ցորենից յեղորորդ տարում ստացվեց 2145 հատիկ:»

Այս որինակները նշում են արհեստական ընտրության խոշոր գերը: Մեր ժամանակ այդ թեթևալի ավելի մեծ արդյունքներ է տալիս շնորհիվ նրան, վոր գիտությունն արդեն գործնականում շեղավարվում է տեղեկ ժառանգականության որոնքներով: Դարվիսն էլ իր ժամանակին առաջադրեց, «պահանջներ իր ժառանգականության անհաջող թերթան, վորից ուղը Դարվիսն էլ բավարարված չէր և համարում էր նրան վորպես ժամանակավոր մի յեթադրություն:

Ընտանի որդանիվների ծագման, վարձացման հարցի լուսարանությունն ոգնեց Դարվիսին պարզելու

վայրի բուսական և կենդանական որգա-
նիվմների բազմաձևությունը, նրանց փո-
փոխականությունը: Վայրի բնության մեջ
ըստ Դարվինի գործում է բնական ըն-
տրությունը - անօրոտակցական մի գոր-
ծող, վորի որգապատճառներն ել բնա-
կան յերևույթներ են: Մալթուսի (բուրժուա-
կան տնտեսագետի) ֆորմուլան մարդկո-
թյան գերբնակչության առթիվ Դարվինը
կիրառեց կենդանական և բուսական աշ-
խարհների նկատմամբ. սակայն Մալ-
թուսի թեորիայի կիրառման հարցում
Դարվինն ունեցավ թերի կողմեր, վո-
րոնք բացատրվում են նրանով, վոր Դար-
վինն ել, վորպես իր ժամանակի ծնունդ
ապատ շմեաց բուրժուական իդեոլոգի-
այի ազդեցությունից. այդ մասին կխո-
սենք քիչ հետո:

Դարվինը բնական ընտրության հիմ-
նական պատճառը տեսնում էր գոյու-
թյան կռվում, իսկ վերջինս հետևանք է
համարում որգանական ձևերի գեր-
բազմացման: Դարվինը բերում է մի

շարք որինակներ, վորոնք իսկապես պատ-
կերացնում են, թե ինչպիսի հսկայական
քանակությամբ են բազմանում որգա-
նիվմները. Կոչնիսկ ամենաքիչ սերունդ
տվող մեկ փշից, վոր ունենում է մի-
այն վեց ձագ (30-90 տարիներում), 250
տարի անց, յեթե բոլոր սերունդներն
ել պահպանվեն, կստացվեն 19 միլիոն
փշեր: Իսկ շատ կենդանիներ (ձուկ,
վորդ) և բույսեր անհամեմատ շատ ա-
վելի ռեծ սերունդ են տալիս:

Սերնդի քանակի և սենդի չափի
անհավասար լինելուց առաջանում է
պայքար - գոյու թայան նռիվ: Գոյու-
թյան կռվի սկզբունքը Դարվինիչմի
հիմնական կետերից մեկն է: Գոյու-
թյան կռիվը Դարվինը հասկանում
է լայն մտքով. պայքարը տեղի յե ու-
նենում որգանիվմի կյանքի բոլոր շըր-
ջաններում: Գոյության կռվում պահ-
պանվում են նրանք, վորոնք լավ են
հարմարված բնական պայմաններին:
Կարող է հաշիվել և ֆիզիկապես

թույլ, բայց ազնի լալ հարմարվածը
շերջապատի պայմաններին:

Գոյության կռիվ հեռանկարն է բնա-
կան ընտրությունը, անփոփոխական
մի բորեն, զոր ազդում է առանց վոր
և է նախամուտան ծրագրի, նպատակի:
Բնական ընտրության ազդեցությունն
ազնի յերկար ժամանակից հետո յե-
տախտ արգելանքներ, քան արհեստա-
կան ընտրությունը. առաջին դեպքում
ընտրյալ որդանից չի մեղաւազ-
վում, հետևաբար նա նորից կարող է
խառնվել և սղդախուով ընտրվան հաս-
կանիչը կթաւանա, կանհետանա:

Արհեստական ընտրությունն անում
է մարդը, նախորդ ծրագրվան նպա-
տակով և կարծ միջոցում նոր ձևեր
են առաջ թերվում:

Համաձայն առաջադրանքի հաշույն-
երկների խոտորման սկզբունքի
Դարվինը պարզաբանեց, թե ինչպէս
սկզբնական ձևերից ժամանակի ըն-
թացքում աստիճանական փոփոխա-
30.

կանությամբ առաջանում են մի-
ջանի ճյուղեր, վորոնք նայնպես են
հավորվում են: Ծով յերբ մի շարք
մի շարք միջակա ձևեր անհետանում
են, այդ դեպքում մեծ տարբերությու-
ն են նկատվում սկզբնական ձևի և նրա,
որինակ, 100-րդ, կամ 1000րդ և այլն
սերունդների մեջ: Ռեբեմն, բոլոր կեն-
դանական ձևերը, թեև շատ բանե-
րում իրարից տարբերվում են, բայց և
այնպես մի քանի հիմնական ձևերի
հոտորման, չարգացման արդյունք են:

Սկզբնական ձևից ժամանակի ըն-
թացքում նոր ձևեր են առաջա-
նում, սրանք ել իրանց հերթին նոր
ճյուղեր տալիս և այդպես, յերկար
ժամանակի ընթացքում վորևէ տե-
սակից առաջանում են նոր տեսա-
ներ, ցեղեր, դասեր և այլն:

Գոյության կռիվ և բնական ընտրու-
թյան որենքներով Դարվինը լուսա-
բանեց մի շարք այնպիսի բնական
յերևոյթներ, վորոնց առաջանալը

մինչ նրան վերագրում էյին բնության
մեջ գործող «գիտակից ուժին», այնպի-
նի գործողներին, վորոնք նախամտած-
ված ճրագրով առաջ էյին բերում
ճշմարտանալի նպատակահարմար հատ-
կանիչներ: Եվ ուղղի՞ն թեորհան բնական
լուսաբանություն տվեց այնպիսի յերե-
վոյթներին, ինչպես՝ կենդանիների հովա-
նավորող գունավորությունը, ձևերը (նմա-
նություն գոյնով՝ շրջապատի գոյնին,
ձևով շրջապատի անկենդան և կենդանի
օբյեկտներին), դիմակավորում (լավ պաշտ-
պանված որգանիվմին նմանվում է ան-
ոգնականը), նախազգուշացնող գունու-
վորում, ձևեր և այլն:

Դարվինը լուսաբանեց մի յերևույթ ևս,
այն է՝ սեռերի արտաքին տարբերություն-
ները, այսպես կոչված՝ յերկրորդական
սեռական հատկանիշների առաջ գա-
լու հարցը:

Այդ հատկանիշներից են, որինակ՝ ա-
քաղաղի կատարը, փարթամ պոչը,
կանչը, առյուծի բաշը, յծռչերուների

յեղջյուրները և այլն: Սեռական կյանքի
հետ կապված հիշյալ հատկանիշների առաջ
գալը Դարվինը վերագրեց «սեռական ըն-
տրություն»: Արուների քանակը, համեմատա-
բար եգերի հետ, ավելի շատ է տեղի ու-
նի պայքար արուների մեջ եգերի համար
կանաչա՞ն աչքի ընկնող հատկանիշներ ու-
նեցող արուները պայքարում հաջթող են
հանդիսանում, ավելի հեշտ տիրանում
եգին, ապա և սերունդ ունենում, իսկ
վերջինս ժառանգում է նոր հատկանիշը-
նյլ կերպ ասած, կատարվում է արունե-
րի անգիտակցական ընտրություն:

Այդ բացատրությանը համամիտ չեր
Ուոլլեսը. բայց վերջինիս՝ իդեալիստական
լուսաբանությունն առավել ևս անընդունե-
լի լե: Եիշտ է, Դարվինի բացատրությունն
ունի թերի կոշմեր և կան մի շարք հա-
կասական փաստեր, բայց և այնպես առ-
այժմ ավելի հավանական է համարվում
Դարվինի տեսակետը. միայն պետք է շեշ-
տել, վոր յերկրորդական սեռական հատ-
կանիշների առաջ գալու պրոցեսում

խոշոր դեր են կատարել մարմնի ներ-
կատ գեղձերը (նրանց արտադրած հոր-
մոնները):

մենք նշեցինք Դարվինիզմի հիմնա-
կան սկզբունքները:

Կանգ առնենք այժմ այն հարցի վրա,
թե Դարվինիզմն ի՞նչ թերի կողմեր ու-
նի. այդ առթիվ արդեն մի քիչ արտա-
հայտվեցինք.

Դեռ Դարվինի որոշ, նրա բազմաթիվ
հետևողներն սկսեցին Դարվինիզմի
լրացման, աշխատանքները, նոր փաս-
տարկումներ ավելացրին յեղանին:

Մեզ ավելի հետաքրքրում են այն թե-
րի կողմերը, վորոնք բխում են Դար-
վինի ժամանակաշրջանի պայմաններից:

Դարվինը գերակշռող նշանակություն
եր տալիս որգանիզմների աստիճանա-
կան զարգացման, փոփոխականությանը:
Թեև ինքը Դարվինը նշեց մի քանի
որինական կտրուկ, թիչքային փոփոխու-
թյունների վերաբերյալ, բայց հատուկ

կանգ չառավ այդ յերևույթի (նրա ժամա-
նակ հազվագյուտ) ուսումնասիրության վրա:
Իսկ այժմ մենք գիտենք Դե-Ֆրիլի,
նրանից առաջ՝ ռուս բուսաբան Կոր-
ժինսկու և ուրիշների ուսումնասիրու-
թյուններից, վոր որգանական աշխար-
հում հազվագյուտ յերևույթ է ևսև
թուիչքային փոփոխականությունը:

Բնական է, թե ինչու Դարվինը հատ-
կապես կանգ չառավ այդ յերևույ-
թի վրա. նախ-շատ աննշան փաս-
տեր ուներ, մյուս կողմից-ժամանակա-
կից բուրժուական գիտությունն արձագան-
քում եր բուրժուապիայի շահերը: Թեև
բուրժուապիան ուժեղացել եր, տիրող դիր-
քերն իր ձեռքն առել, բայց հենց այդ շըր-
ջանում յերևան յեկան այն հակասու-
թյունները, վորոնք բնորոշ են կապիտա-
լիստական հասարակականագի համար:

Զարտաշուական շարժումը բուրժուա-
պիային յերկյուղի մեջ եր գցել. դասա-
կարգային պայքարը նոր ետապի մեջ
եր մտնում: Բուրժուապիայի հանդեպ բար-

ձրանում եր նոր դասակարգ - պրոլետա-
 րիատը : Բուրժուազիան բոլոր միջոցնե-
 րին եւ դիմում եր իր կայունության
 անխախտությունը հիմնավորելու հա-
 մար : Մալթուսի ռեակցիոն թեորիան
 գալիս եր արդարացնելու բանվոր
 դասակարգի շահագործման անհրա-
 ժեշտությունը . հեղափոխական հեղա-
 շրջումներն այլևս նրան չեյին կարող
 գրավել : Խոսել այն մասին , թե բնու-
 թյան մեջ կատարվում է նաև թը-
 ռիչքային փոփոխականություն , ման-
 րամասն այդ հարցով պաշտպան և ա-
 պացուցել նրա իրական լինելը - կո-
 քչանակեր ' ընդունել մարդկային հա-
 սարակության մեջ ևս հեղաշրջում-
 ների անհրաժեշտությունը . բայց բուր-
 ժուազիան մտադիր չեր նոր հեղափո-
 խություններ , թռիչքներ , թռիչքային
 փոփոխություններ ապրել . նրա իդե-
 ոլոգները գիտական ֆրոնտում (տըն-
 տեսագետներ , քնագետներ) պաշտպա-
 նում եյին բուրժուազիայի տեսակետը :

Զբաղորության պատճառները ժամա-
 նակից տնտեսագետ Մալթուսը : շա-
 ցատրում եր նրանով , վոր մարդկու-
 թյունը շատ արագ տեմպով է բազ-
 մանում , չբավորությունը նա համա-
 րում է . մարդկության գերաճման հե-
 տևանք : Այն մասում , վոր դժգոհ եր
 իր վատթար կացությունից , Մալթու-
 սի կարեիքով , ամենամեծ սպառնա-
 լիքն է մարդկության ապատության ,
 բարեկեցության : Հետևաբար , յեզրակաց-
 նում է նա , չբավոր , բանվոր դասա-
 կարգը պետք է զսպի իր բազմացումը :
 Մի ուրիշ անգլիացի՝ Մարկուսը նույնիսկ
 առաջարկում եր բանվորների յերեխա-
 ներին վոչնչացնել և սպալիսով , կան-
 խել ապատամբությունների սպառնա-
 լիքը : Գոյության կռվում ըստ բուր-
 ժուական գիտության , գերիշխող տեղը
 պետք է գրավի «բարձր , ընդունակ ,
 ունևոր դասակարգը» , վորը և «միակ-
 ներկայացուցիչն է մարդկության կու-
 տուրայի .

հհարկն, Դարվինը, վորպես այդ եպոխայի
ենուսդ և բուրժուական միջավայրի
հետ կապված, չեր կարող չազդվել Մալ-
թուսի ուսմունքից:

Դարվինը գերազնաստեց Գոյության
կռվի սկզբունքը, ընդլայնեց նրան, մասամբ
կիրառելով և մարդկային հասարակության
եվոլյուցիայի նկատմամբ: Այդ հանգա-
մանքն, ոգտագործեցին սոցիալ-ֆաշիստ
բնագետները, վորոնք մարդկային հա-
սարակության յերևույթներն էլ բացատ-
րում էին բիոլոգիական որեւքներով, բո-
լորովին նկատի չառնելով նրա ուրույն
ինքելը, մարդկային հասարակության-
վորակապես նոր որգանական համա-
կեցութուն լինելը: Ենգելսն այդ առթիվ
գրում է. « Գոյության կռվի ամբողջ
ուսմունքը - փոխանցումն է Գորսի
«պայքար ամենքի բոլորի դեմ» ուսմուն-
քի և բուրժուական տնտեսական մըր-
ցըման ուսմունքի, ապա և Մալթուսի
«ազգաբնակչության թերրիայի փո-
խանցումն և մարդկային հասարա-

կության սֆերայից որգանական աշ-
խարհի բնագավառը: Այդ ֆոկուսն
անելով (վորի անպայման որինաչա-
փությունը, մանավանդ, Մալթուսյան
ուսմունքի, դեռ վիճելի չէ), շատ հեշտ
է հետո փոխանցել քնության պատ-
մությունից հասարակության պատ-
մության բնագավառը: »*)

Ոգտագործելով Մալթուսի ֆորմու-
լան Դարվինն ասում է. « Այդ (այսին-
քը, իր ուսմունքը. Դ. Գ.) Մալթուսի
ուսմունքն է ավելի մեծ չափով կի-
րառված բուսական և կենդանա-
կան աշխարհի նկատմամբ և կիր-
առված ամենալուրջ մտքով, վո-
րովհետև այս դեպքում չի կարող
ազդել թե մենդի արհեստական
աճեցումը և թե ամուսնությունից
չգույժ ձեռնպահ լինելը: »**)

*) Энгельс. Диалектика природы. 6244.

**) Ч. Дарвин. Происхождение видов.
изд. Ленинского. Москва. 62107.

Այս տողերից յերևում է, Վոր Դարվինյան
 մալթուսի ֆորմուլան (այն է՝ որգա-
 նիվմենը բազմանում են յերկրաշա-
 փական պրոգրեսիայով, իսկ սնունդն
 աճում՝ - թվաքանական պրոգրեսի-
 այով) լրիվ կիրառում է միայն կեն-
 դանական և բուսական աշխարհնե-
 րի նկատմամբ, մյուս կողմից հատ-
 կանշական է մի հանգամանք՝ մարդ-
 կության վերաբերող, այն, Վոր նկատի
 չի առել մալթուսն իր ֆորմուլան
 կառուցելով: Դա - «սնդի արհեստա-
 կան աճեցման» հնարավորությունն
 է, Վոր բնական է համարում Դարվինը
 մարդկային հասարակության մեջ, մինչ
 դեռ մալթուսն այդ հանգամանքը
 մի կողմ ձգելով՝ արդարացնում է կա-
 պիտալիստական շահագործումը, չըս-
 վորի բազմացման կրճատումը, յե-
 ղելով սնդի պակասությունից: Ինչ-
 պես տեսնում ենք, Դարվինը կիրա-
 ռելով մալթուսի ֆորմուլան կենդա-
 նիների և բույսերի նկատմամբ, միև-

նույն ժամանակ նշում է մի հանգամանք,
 Վոր ցուցաբերում է մալթուսի ֆորմուլայի
 անհրաժեշտ նույնիսկ մարդկային հասա-
 րակության նկատմամբ:

Գոյության կռվի սկզբունքին Դարվինը գե-
 րակշռող տեղ տվեց: Ենթելսը, կրապուկինը
 շատ ճիշտ նկատում են, Վոր որգանական աշ-
 խարհի վարքացման ֆակտոր ընդունել միայն
 գոյության կռիվը չի կարելի, քանի Վոր կան
 բազմաթիվ որինական կենդանիների հա-
 մագործակցության, փոխադարձ ոգնության:
 Կրապուկինն իր գրքում՝ «փոխադարձ ոգ-
 նությունը վորպես եվոլյուցիայի գործոն»^{*)}
 բերում է բազմաթիվ որինական կենդանի-
 ների համագործակցության: Դարվինն էլ
 չի միտել համագործակցության փաստերը,
 քայց առաջնակարգ տեղ տալով գոյության
 կռվին անտեսել է մյուս ֆակտորները և
 առավել ևս մեծ սխալ է արել, Վոր նույն
 սկզբունքով փորձել է մոտենալ մարդկա-
 յին հասարակության վարքացման հարցին:

*) Л. Крапоткин. Безземная почва и как
 она растет.

«Գոյութեան» կռիւի գաղափարը, ինչպես ցոյց
 է տալիս Սալթուսի ուսմունքը, ընթանալիս
 երբ բուրժուական Անգլիայում՝ դրանով բուր-
 ժուական ցանկանում եր հիմնավորել իր
 գերակշռող դիրքը բնութեան մեջ: Ասկայն
 Դարվինը մի կողմից շեշտելով գոյութեան
 կռիւի առանձնահատուկ նշանակութիւնը,
 միաժամանակ նշում է հետևյալը. «յես
 պետք է նախազգուշացնեմ, վոր այդ արտա-
 հայտութիւնը (այսինքն՝ գոյութեան կռիւի մասին)
 կ'իրադուստ էմ լայն և փոխաբերական (մեծա-
 ֆորիկ) մտքով, մտցնելով սրա մեջ մեկ նյու-
 թի կախումը մյուսից, նմանապես նկատի
 առնելով (վոր ավելի նշանակալից է) վիշ
 միայն մեկ անհատի կյանքը, այլ և նրա հա-
 ջողութիւնը իրան սերնդով ապահովելու
 մեջ: *Canis* (կանիս. շների) ցեղի յերկու կեն-
 դանիների մասին սովի շրջանում կա-
 թելի յե բոլորովին ճիշտ ասել, վոր նրանք
 պայքարում են իրար հետ սննդի, կյան-
 քի համար; բայց անապատի յեղի բոյ-
 սի մասին նույնպես ասում են, թէ նա
 պայքարում է յերաշտի դեմ, թեև ճիշտ

կիւներ ասել, վոր նրա կյանքը կախված է
 խոնավութիւններից:»*)

նույն տեղ գրում է. «կյանքի ճայրագոյն
 սահմաններում, բեզեռային յերկրներում,
 կամ անապատի ճայրամասերում դադա-
 րում է ամեն մի մրցում:»**) և «Պատերազմ,
 վոր տառում է բնութեան, ունի իր ընդհա-
 տումները:»***)

ինչպես վերն ասացինք, Դարվինի սկզբնա-
 թի կողմերից է նաև - Թոմէ Բայիւն փո-
 փոխաշահութեան թերագնահատութիւնը:
 Մենք նշեցինք դրա պատճառը, բայց և այն-
 պես բացը մնում է բաց. ասկայն թիշքների
 թեորիան ամենևին չի հակասում Դարվի-
 նի վիշին (ասացինք, վոր Դարվինն էլ չէիտեց
 նրանց դերը), այլ նրա անհրաժեշտ լրա-
 ցումն է: Սխալ է հակադրել աստիճանա-
 կան վարձացումը Թոմէ Բային վարձաց-
 ման յերկուսն էլ իրար հետ կապված, իրար
 հաջորդող յերևույթներ են: Ասել, թէ Թոմէ -

*) Կ. Դարվին. *Происхождение видов*. եջ. 117

**) նույն. եջ 116

***) նույն. եջ 117

քային փոփոխությունը ժառանգական է, իսկ Դարվինի նշան առհաստակա՞ն չենդամ- ները ժառանգական չեն, պատճառով, քա- նի վոր Դարվինը նկատի յե առեւ միայն ժառանգական հատկանիշները. եյակա՞նչ այն է, վոր Դարվինը խոսում է միմիայն ժառանգաբար փոխանցվող հատկա- նիշների մասին: Մենք արդեն նշեցինք Դարվինի խոսքերը այդ առթիվ (ս. վոչ ժա- ռանգական փոփոխությունը մեկ համար եյակա՞ն չե ո):

Գիտության կողմից ընդունված է ժառան- քաբար չփոխանցվող փոփոխություններն անվանել ֆլուկտուացիա, իսկ ժառան- քաբար փոխանցվողները - մուտացիա. մե- թե ընդունենք այդ ստորաբաժանումը, ապա պետք է ասենք, վոր Դարվինի ա- ռաջարդանքը - աստիճանական, թույլ մու- տացիաներ են, իսկ Դե-Ֆրիդինը - կտրուկ, ուժեղ մուտացիաներ: Հետևաբար կարող ենք ասել, վոր Դարվինը կտրուկ մուտա- ցիաների մասին շատ քիչ է խոսել, նշել է միայն մի քանի որինակներ:

Այդ թույլ քային կտրուկ փոփոխությունները Դարվինը նպաստավոր է համարում իր ուս- մունքի համար: Ահա ինչ է գրում Դարվինը Ալա Փրեյին թույլ քայլերի մասին. «Ճես շատ եմ խորհել հանկարծակի (սոբզոռոսմ) խոր փոփոխությունների մասին, դրանք միևնույն ժամանակ կլինեյին բարենպաստ կյան- քի համար և ժառանգաբար կփոխանցվե- յին: Ճես իհարկե դրանց գոյության դեմ չեմ հարող վոչ մի լուրջ առարկություն անել: Փաստորեն սցդ. նպաստավոր կլի- ներ իմ թեորիայի համար:»

Ինչ վերաբերում է հատկանիշների ժա- ռանգական փոխանցման, այդ հարցում Դարվինի տեսակետն այն էր, վոր ձեռք բերված հատկանիշները ժառանգաբար փոխանցվում են. իսկ ձեռք բերած հատ- կանիշների առաջանալը նա վերագրում է մի շարք յերևույթների ներգործության, ինչպես, որինակ, միջավայրի անմիջական ազդեցության, մասամբ գործարանների վարժության - յերկու գործոններ, վորոնք հիմնական կետերն է համարկի ուսմունքի:

Դարվինը վորոշ նշանակություն էր տալիս նաև կյուվիեյի առաջադրած ճատկանիշների կորրեկցիայի որոնքին (վորն է՝ վորս է գործարանի փոփոխությունն առաջ է բերում փոփոխություններ մի շարք ուրիշ գործարաններում): Կերոհիշյալ գործոններին այնուամենայնիվ Դարվինն առաջնակարգ նշանակություն էր տալիս. նրա ուսմունքի հիմնական սկզբունքն է - բնական ընտրությունը:

Ձի կարծիք Դարվինին մեղադրել այն բանում, թե նա չկարողացավ լրիվ լուսաբանել փոփոխության պատճառները: Դարվինի բերած պատճառաբանություններն իհարկե կարիք ունեն քննության, լրացման, համեմատելի դեպի Դարվինը նախագծեց ընդհանուր սկզբունքները: Ձմոռանալով, վոր այժմ էլ, մեր որերի գիտությունն էլ դեռ այդ հարցը վերջնականապես չի լուծել: Իսկ Դարվինի բնական ընտրության որոնքը վոր միայն չի կորցրել իր նշանակությունը, այլ Դարվինի դիսկուսիայի ազդեցությանը խոշոր չափով պետք է վերագրել

այն, վոր առաջ յեկավ գեո. և փիզ. գիտությունը, վոր հատկապես զբաղվում է փոփոխականության և ժառանգականության որոնքների լուսաբանությամբ:

Այնուամենայնիվ Դարվինն ազատ չէր մնաց բուրժուական իդեոլոգիայի ազդեցությունից: Խիշտ հիմքերի վրա կանգնաց՝ բուսական և կենդանական աշխարհի նկատմամբ, Դարվինը յերբ փորձեց վորոշ մտքեր հայտնել մարդկային հասարակության առթիվ, - հեռու չգնաց ժամանակակից իդեոլոգիայից: Ուշագրավ է այդ տեսակետից նրա մի նամակը գրած Գրեյսեմին. «Ցեռ կարող էյի ամենայնեանդուն կերպով պաշտպանել այն փաստը, վոր բնական ընտրությունն առել է և անում է քաղաքակրթության համար ավելի, քան պատկերացում էր ընդրը: Յիշեք, վորքան մեծ էր յեվրոպական ազգությունների համար բազմաթիվ դարերի ընթացքում տանկիների կողմից կեղծքվելու վտանգը և վորքան ծիծաղելի չէ նման փաշա»

փարն այժմ: Այսպես կոչված ջաղաքակիրթ
քառասները գոյության կոչում հաղթահարե-
ցին տաճիկներին: Յեթն դարը նայեց թի թե
շատ մոտ ապագան, կտեսնենք ինչքան
բազմաթիվ ստորին քառասներ վունչաց-
վելու յեւ յերկրի վրա ավելի բարձր քա-
ղաքակիրթ քառասների կոչմից:»

Այս տողերում արդեն հնչում են բուր-
ժուական քառասնական թերրիայի լարե-
րը: Հենվելով այսպիսի «յեւրականացու-
թյունների» վրա բուրժուական գիտնա-
կաններն արդարացնում են գաղութային
ջաղաքականությունը, «ստորին» քառա-
ների ազդեցությունների ապատարական
հեղափոխական շարժումների ճնշումը,
ապագային շովինիզմը, սե քառասնի(ո-
րինակ՝ նեգրերի) հալածանքները: յեւ այդ
բոլորն անում են, գիտության հիման
վրա, իսկ այսպես կոչված՝ սոցիալ-
դարվիստները - դարվիսիզմի՝ գոյու-
թյան կոչի, բնական ընտրության սկզբ-
բունքների հիման վրա:

Վորոշ սոցիալ-դարվիստական շե-
նք.

շում, ինչպես տեսնում ենք, ունեցավ և դար-
վիսը: Այդ բոլորը բխում էր Կրաչևից, վոր
դարվիսը գերագնահատեց գոյության կոչի
դերը, մարդու նագման մասին խոսելիս, նա
սահմանափակվեց բիրոդիական որենքնե-
րով, չկարողացավ հասկանալ մարդկային
հասարակության սոցիալական որինաչա-
փությունները, այլ կերպ ասած, հետևելով
բուրժուական մտանոցության, մեխանիս-
տական մատերիալիզմին, չկարողացավ
դիպեկտիկորեն վերլուծել մարդու առա-
ջացման պրոցեսը, նշել աշխատանքի և
գործիքի դերն այդ պրոցեսում: Դարվիսը
վերջնականապես հաստատեց մարդու կեն-
դանական նագումը, բաց թե ինչպես
կատարվեց կենդանական նախահոր
մարդկայնացման պրոցեսը - այդ չպարզեց:

Դարվիսիզմի թերի կոչմերն ոգտագոր-
ծել և ոգտագործում են բոլոր տիպի
իդեալիստները (վիտալիստներ և այլն) և սո-
ցիալ-դարվիստները: Սոցիալ-դարվիսիս-
տները հենվելով դարվիսիզմի վորոշ վի-
ճելի, թերի կետերի վրա, և ընդհանրապես

Գարվինիզմի վրա մոտեցաւ մարդկային
 հասարակության, որին աւելացուցանեցին
 լուսաբանության: Դարվինիզմի բիոլոգի-
 ական որեւէքներով ձգտում են հիմնա-
 վորել բոլորականի, կապիտալիստա-
 կան հասարակարգի տիրապետու-
 թյունն և անխախտությունը և դրանից
 բխող — բանվորության շահագործումը,
 վերջինս համարելով բնական որեւէքնե-
 թից բխող մի անհրաժեշտություն: Բիո-
 լոգիական որեւէքներով նրանք աշխա-
 տում են հիմնավորել նաև ռասայական
 շտրկիզմը, գաղութային վալթոռական
 քաղաքականութիւնը: Առաջադրելով
 «ընտրյալ», «ապիւլ» ռասայի (վորեն,
 նրանց կարծիքով — արիականը) պրոք-
 լեմը, նրանք «սորին» ռասաների (նը-
 րանց կարծիքով՝ դեղին, սև ցեղերը,
 վայրի ազգութիւնները) այլատեուման,
 վոչնչացման բնական անհրաժեշտու-
 թյան հարցն են դնում (ապա այդպիսով
 արդարացում իմպերիալիստական, գա-
 շութային քաղաքականութիւնը)

ճութային քաղաքականութիւնը):

Սոցիալ-դարվինիստներն ոգտագործում
 են դարվինի մալթուսականութիւնը (թեև
 մենք տեսանք, Վոդ Դարվինի տեսակետը՝
 մարդկության վերաբերյալ կիրառած մալ-
 թուսի որեւէքին այլ մոտեցում ունի):

Դարվինի թռիչքային փոփոխութիւնների
 մասին համարյա չը խոսելը նույնպէս
 առիթ տվեց սոցիալ-դարվինիստներին բի-
 ոլոգիապէս հիմնավորել նաև «հեղաշըր-
 ջումների», «հեղափոխութիւնների» «ան-
 բնական» լինելը:

Դեռ ենգելսը իր «Բնության դիա-
 լեկտիկա»-ում շատ ճիշտ նշել էր Դար-
 վինի անիմալիստ փորձերը մարդկային
 հասարակության և կենդանական աշ-
 խարհի որին աւելացուցանեցին նույնաց-
 ման հարցում: Ենգելսն արդեն տվել
 էր հակահարված սոցիալ-դարվինիստ-
 ներին և նշել նրանց անմիտ ձգտումը
 նույնացնելու գոյութիւն կոիվը և դա-
 սակարգային կոիվը: Ենգելսը մեծ տար-
 բերութիւն է տեսնում կենդանու և

Մարդկանց մեջ նա ասում է. «Կենդանին լավ դեպքում հասնում է մինչև գոյության միջոցների հավաքման, իսկ մարդը նրանց արտադրում է. նա գոյության այնպիսի միջոցներ (խոսքիս լայն մտքով) է ձեռք բերում, վորոնց բնությունն առանց նրան չէր արտադրի: Այդ արդեն անթույլատրելի յե դարձնում կենդանական հասարակությունների որենքների փոխանցումն, առանց վերապահումների (օգոստոս), մարդկային հասարակության բնագավառը»:

«Վերջապես, արտադրության կապիտալիստական ձևի ժամանակ, արտադրությունն այն աստիճանի վրա յե բարձրանում, զոր հասարակությունն արդեն հնարավորություն չի ունենում սպառելու արտադրած միջոցները՝ գոյության, հրճվանքի, վարճուցման, վորովհետև արտադրողները խնշող մեծամասնության համար բռնի կերպով արգելք է դրված ոգ.

տագործելու այդ միջոցները»...

Նույն տեղ շարունակում է. «յուրաքանչյուր տաս տարի արդյունաբերական կրիվիսը նորից վերականգնում է հավասարակշռությունը» վոչնչացնելով վերոհիշյալ միջոցները, նույնիսկ սխոշոր չափով և իրանց արտադրողներին»:

Ուրեմն, չի կարելի «սնդի պակասությունը պատճառ բերել դասակարգային պայքարի: Կապիտալիստական հասարակարգի համար բնորոշ է մի կողմից գործադրկությունը և դրա հանդեպ՝ գոյության միջոցների (անդի) վոչնչացումն (որինակ՝ Ամերիկայում - գները չ'իջեցնելու սպառնալիքից փրկվելու համար՝ կաթի, սուրճի, ջորենի թափելը ծովի մեջ, վոչնչացնելը):

«Այսպես կոչված՝ գոյության կռիվը, ասում է ենգելսը, այնպիսի ձև է ընդունում, յերբ անհրաժեշտություն է ծագում բուրժուական կապիտալիստական հասարակության արտադրած արդյունքները (որոգյառն), արտադրողական.

ածերը պաշտպանելու կասկածախիստա-
կան հասարակականարգի սպանիչ, քայքա-
յիչ ներգործությունից, վորի համար ան-
հրաժեշտ է խլել հասարակական արտա-
դրության և բաշխման շեկավարությունը-
այդ գործին անընդունակ տիրոջ դասա-
կարգից և տալ արտադրողների մաս-
նային, այսինքն, այդ է — սոցիալիստա-
կան հեղափոխություն: "(Энгельс. Диалектика
природы. 45)"

Սոցիալ-դարվինիստներն ամեն կերպ
աշխատում են դարվինիզմը հարմարեց-
նել իրենց ձգտումներին, ծառայեցնել
բուրժուազիայի շահերին:

Դարվինի մի քանի թերի արտահայտու-
թյուններն առիթ տվեցին բուրժուական
գիտնականներին դարվինիզմի հակակրոն
եյությունը հերքելու, դարվինիզմը կրոնի
հետ հաշտեցնելու (որինակ՝ Վասման, Պա-
տե և ուրիշ գիտնականների կողմից):

Արդի հայտնի բուրժուական դարվինիստ
Էյուդովիգ Պատեն — կրոնը համարում է
"բարձրագույն բարիք", իսկ միլիտարիզմը
նրանով է արգարացնում, վոր նրա կար-

ծիքով "ամբողջ բնությունը ռազմականա-
յան է:"

Դարվինը հիմնական աշխատության մեջ
(չնայած, վոր աշխատությունն իր բնույթով
ամբողջապես հակակրոն է) ունի մի շարք
իրար հակասող արտահայտություններ. մի
կողմից կարծես նա յեղ հաշտեցնում է
կրոնը գիտության հետ: «Յես վոչ մի
հիմք չեմ տեսնում, — ասում է Դարվինը,
թե ինչու այս գրքում արտահայտած
տեսակետները կարող են վորև ե մեկի
կրոնական պաշտոնիքը վիրավորել: »¹⁾

Մի քիչ հետո ասում է: «Կա վեհու-
թյուն այդ տեսակետում, ըստ վորի կյան-
քն իր տարբեր արտահայտություննե-
րով արարիչը սկզբում ներշնչել է մեկ
կամ սաղմաճախակ ձևերի մեջ: »²⁾

Միևնույն ժամանակ նույն գրքում
նա նշում է, վոր շատերը հեշտու-
թյամբ քոչարկում են իրանց անգի-

¹⁾ Վ. Դարվին. Происхождение видов. էջ 424

²⁾ Նույն. էջ 430.

տությունը գերբնական գործո՞ւնք մեզ բերելով. «Այնքան հեշտե, -ասում է Դարվինը, քոչարկել մեր անգիտությունն այն պիսի արտահայտությունների ծանկի տակ, ինչպես «ստեղծագործության պլան», «գաղափարի միասնություն» և այլն և յերկակայել, թե մենք տալիս ենք բացատրություն, մինչ դեռ միայն կրկնում ենք փաստը ուրիշ արտահայտություններով:»*)

Մենք սկզբում արդեն տվեցինք պատկերն այն սոցիալական միջավայրի, վոր ապրել էր Դարվինի վրա և բազա յերջառայել Դարվինի վրա հիմնավորման համար: Վորոշ միջավայրի ենունդ լինելով, Դարվինը չեր կարող կտրուկ դնել մի շարք սկզբունքային հարցեր, ինչպես՝ թոփոքները, վերաբերմունքը դեպի կրոնը: Մի շարք փաստեր գաղիս են ապացուցելու, վոր «Տեսականների ծագման» հեղինակը ժամանակի և իր շրջապատի ազդեցության ներքո ստիպված էր վիրող

*) Դ. Дарвин. Происхождение видов եջ 425

դեպքերում քոչարկել իր ժամանակի պահանջներին չհամապատասխանող յեղրակացությունները:

Մենք մեր հոգվածներից մեկում^{*)} մանրամասն կաւգ նյինք առել Դարվինի հակակրոն մտածելակերպի փաստերի վրա: Յերկրաբան էյայելլին գրաննամակում նա նշում է իր գրքում հանդիպած մի անհաջող արտահայտությունը և այդ առթիվ ասում է. «Վիշելով հաւարական կարծիքին գործածեցի. հնգամատյանի «արտահայտությունը - «ստեղծել» են (խոսքը առաջին կյանքի ծագման մասին է. Դ. 9.), վորով յես ցանկանում էյի ասել «հայտնվել» են ինչքոչորովին անհայտ պրոցեսի միջոցով^{**)}»

Ավելի կտրուկ է արտահայտվում մի գերմանացի ուսանողին գրած նամակում, ուր ասում է. «Գիտությունը և ֆիս-

*) Տես՝ «Անաստված» 1932. N 7-8. Դ. Դ. Դարվինի վրա և կրոնը.

**) Դ. Дарвин. Писем. եջ 73

տոսը վոչ մի առնչություն չունեն”.

համաձայն չե, «վոր յերբևիցե կարող եր գոյություն ունենալ հայտնությունը:»

Վերջապես մարքսին գրած մի նամա-
կից (1880թ. 13. X) պարզվում է, թե ինչու
կտրուկ կերպով չի դրել կրոնի դեմ ուշ-
իվան պայքարի հարցը: Դարվինի կարծի-
քով՝ «քրիստոնեության և թեոլոգիի դեմ
դեմ ուշիակի տվյալները հասկիվ թե
վոր և ե տպավորություն թողնեն մարդ-
կանց վրա և մտքի ազատության ա-
մենամեծ ոգուտը տալիս ե մտքի ա-
տիճանական լուսավորումը, վորն ար-
դյունք ե գիտության պարզացման:»^{*)}

Ուրեմն, գիտության նվաճումները բնա-
կանորեն աստիճանաբար անհիմն
կդարձնեն կրոնը — ասա Դարվինի միտքը:
Թերևս ինքը Դարվինն ել, վորպես հա-
մուշված հակակրոն, ուշիակի պայքա-
րեր կրոնի դեմ, քայց յեթե չի արել

ինչպես Դարվինն ե ասում. «հավանա-
կան ե, վոր այս բանուս ինչ վրա ազ-
դել են, ավելի քան պետք եր, միտքն այն
ցավի առթիվ, վոր յեա պատճառան
կլինելի ընտանիքիս անհամեմատից վո-
մանց, թե ե այս կամ այն կերպ պաշտ-
պանելի կրոնի դեմ ուշիվան հարձա-
կումները:»^{**) (Տե՛ս Խոթման «Դրացա» № 109. 1932թ.)}

Դարվինի պի հակակրոնական եյր -
թյունը հենց առաջին որերից պա-
ցին մանավանդ կրոնականները: Դար-
վինի գրքի լոյս տեսնելու որից մի տա-
րի անց Ռքսֆորդում տեղի ունեցավ
դիսպուտ, ուր ռքսֆորդի յեպիսկոպոսը
մեղադրում եր Դարվինի ուսմունքը այն
բանում, վոր նա բուրրովին հերքում ե
արարչի գոյությունը և հակասում ե
կրոնական գրքերի ասաններին:

Վերջապես իր «Մարդու ծագում» գր-
քում Դարվինն ասում ե, վոր նախա-
մարդկային շրջաններում մարդուն
հայտնի չեր աստծո գաղափարը և
նշում ե մի շարք ազդություններ,

^{*)} Кольман. О Карле Марксе « Կ. Դարվինե.
«Դրացա» 1932. № 109.

վորոնք բոլորովին վարկ են կրոնա-
կան զգացմունքներից:

Ամփոփելով մեր առաձեռնը, պետք է
նշել, վոր Դարվինիզմն իր ելույթամբ
մի այնպիսի ուսմունք է, վոր հիմնովին
հարվածում է կրոնին, ժխտելով որգա-
նիզմների և մարդու առավանային
ծագումը: Նա հիմնավորեց եվոլուցիա-
յի, փոփոխականության գաղափարը,
ժխտելով մետաֆիզիկական մեկնաբա-
նությունները բիոլոգիայի բնագավառում:
այս տեսակետից Դարվինիզմն ունի հե-
ղափոխական բնույթ:

Դարվինը նշեց եվոլուցիայի պատճառ-
ները, առաջադրելով գոյության կռվի,
բնական ընտրութուն սկզբունքները:

Բայց, ինչպես տեսանք, Դարվինիզմն
ունի մի շարք թերի կողմեր, վորոշ
հարցերի նկատմամբ անվճռական, քո-
չարկված արտահայտություններ:

Դարվինն իր ժամանակաշրջանի ծը-
նունդ է և բնական է, վոր իր ուսմունք-
քը կրում է բուրժուական իդեոլոգիայի

կնիքը

Միայն, քոչարկված, թերի արտահայտու-
թյուններն և թգտագործվում են բուրժուա-
կան գիտնականների կողմից և մեկնա-
բանվում բուրժուական իդեոլոգիայի տե-
սակետից:

Ուսումնասիրելով Դարվինիզմը, մենք
քննադատորեն պետք է մոտենանք թե-
րի կողմերին: Մարքսը, Էնգելսը, Լենինը
խոշոր նշանակություն տալով բնագի-
տության նվաճումներին, շեշտեցին նաև
Դարվինիզմի առանձնահատուկ դերը,
քննադատության, վերամշակման յեղ-
թարկելով վորոշ սկզբունքները: Նշե-
լով նրա հեղափոխական բնույթը, մի-
ևնույն ժամանակ յերևան հասեցին
բուրժուական մտքի սահմանափակ ար-
տահայտությունները, դիալեկտիկա-մա-
տերիալիստական տեսանկյունով լուսա-
բանեցին որգանական եվոլուցիայի
մի շարք հիմնական հարցերը:

Մի հիմնական բան շեշտեցին մաք-
սիզմի հիմնադիրները. այդ այն է, վոր

դարձիւնիւմը, մաքսիստական մեթոդո-
գիայով վերամշակվան, ունենալով հեշա-
փոխական բնույթ, վոչ մի դեպքում չի
կարող ծառայել վորպես մեթոդ մարդ-
կային հասարակության որինաչափու-
թյունները լուսարանելու համար, այսին-
քով՝ դարձիւնի մի որեւէքներով, բիւլո-
գիական որեւէքներով չի կարելի որդա-
նական աշխարհի վարգացման նոր,
ուրույն ետապի՝ մարդկային հասարա-
կության վարգացման որինաչափու-
թյունները վերլուծել:

Առցիակ դարձիւնիստների ձգտումներն
ունիվերսալ բնույթ ստալ դարձիւնիւ-
մին պետք է յենթարկվեն սուր քննա-
դատության:

Քուրժուական գիտնականներն ոգտա-
գործում են դարձիւնիւմի թույլ կոչմերը
բոլորովին դարձիւնիւմը հերքելու համար,
կամ ել նրան բուրժուապիայի շահերին
ծառայեցնելու համար տալիս են համա-
պատասխան մեկնաբանություն:

Քուրժուական յերկրներում, ինչպես գի-

հալանվում են դարձիւնիւմը (որինակ՝ Ամե-
րիկայում), կամ ել վտման են յենթար-
կում դարձիւնիւմի հեշափոխական
սկզբունքները և հաշտեցնում նրանց
տերտերական ուսմունքների, կրոնի հետ
(որինակ՝ Հերովիզ, Պատեն և այլ բնա-
գետներ):

Ճեղ միայն մեր յերկրում, պրոլետարիա-
տի հաշտանակի յերկրում, ուր դրվան են
խոշորագույն հարցեր յերկրի նորոգման,
վերախառուցման պլանային խնդիրներ,
միայն այն յերկրում, ուր աշխատանք է
տարվում դասակարգերի վերացման
և կոմունիստական հասարակակարգի
կանուցման ուղիւթյամբ, կան բոլոր հա-
րավորությունները եվոլուցիոն ուսմունքի
խորացման, վարգացման համար:

Դարձիւնիւմի, եվոլուցիոն ուսմունքի հար-
ցերը վերամշակելով՝ պետք է ծառայեն
մեր յերկրի սոցիալիստական շինարարու-
թյան, պետք է ծառայեն միջապային
պրոլետարիատի դասակարգային պայ-
քարին:

Քրականություն.

1. Տիմիրյազով. Դարվին և նրա ուսմունքը.
2. Ռ. Գաբրիելյան. Եվոլուցիոն թեորիա և Չ. Դարվինի ուսմունքը (ապակեօրիս)
3. Ռ. Գաբրիելյան. Չ. Դարվին (կենագրական)
4. " " Դարվինի վաղ և ծարքայի վաղ.
"Անաստված" 1931. № 8-9, 10-11, 12
5. " " Դարվին և կրոնը. "Անաստվ." 1932. № 2-8.
6. Պ. Ն. Մարդու ծագման հարցը և բուրժուական գիտությունը. "Անաստվ." 1933. № 3.
7. Պ. Ն. Մարդու. Բնագիտության կրիտիկը բուրժուական յերկրներում. "Անաստվ." 1933. № 9, 10.
8. Բուխարին. Դարվինի վաղ և ծարքայի վաղ. "Անաստվ." 1932-1933.

Մոսկովյան.

Գործընկեր. Учение Дарвина и Марксизм-Ленинизм. Партиздат. Москва. 1932
Энгельс. Антидюринг.
Диалектика природы
Спенсер. Биология и марксизм

Դարվինի ուսմունքի մասին.
Դարվին. Происхождение видов,
" " Происхождение человека.
Гессе. Происхождение видов.
Уоллес. Дарвинизм.
Мензбир. Зо Дарвина.
Дарвин и Гольдсмит. Теория эволюции.
Тимирязев. Ч. Дарвин и эволюция.

22 ФЕВ. 1936

99

1

3773

СТАВРИСЛАН
Борьба вокруг гарема

ՀԱՅԻՐԱՆՏՈՒՄ
ՀԱՅԿԵՏԻՉ . Գրանդպար Ա
Տիպա՝ 120